

О. О. Маслиган, Н. С. Кампов

Потенціал розвитку кластерів туризму і рекреації в регіонах України

Визначається та ранжується потенціал розвитку кластерів туризму і рекреації в регіонах України. За результатами дослідження доведено, що визначення та класифікація потенціалу розвитку означених кластерів має орієнтуватися на залежність і пов'язаність його складових. Зведений результат дозволяє окреслити характер і напрями розвитку ядра розвитку кластера туризму та рекреації: розвиток штучних водних зон і водних об'єктів, розрахованих на всі вікові категорії відвідувачів; збереження лісових територій на основі їх захисту; роботи з виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду; заходи, що стимулюватимуть зростання кількості місць у засобах розміщення.

Ключові слова: потенціал розвитку, кластер туризму і рекреації, оцінювання унікальності.

Постановка проблеми. Розвиток кластера туризму і рекреації має здійснюватися у межах тих територій у регіонах України, де є якісне ядро для їх розвитку. Останнє розглядається як сукупність цінних туристичних ресурсів: природних (водні, бальнеологічні, лісові, кліматичні) та штучно створених людною об'єктів (історико-культурні та інфраструктурні ресурси).

Водночас окреслені види ресурсів лише тоді формують ядро кластера, коли можуть бути використані для створення цікавого для туристів туристичного продукту. Ці ресурси визначають унікальність туристичної послуги, що надається учасниками кластера.

Таким чином, базовою умовою визначення потенціалу розвитку кластерів туризму та рекреації у межах територій у регіонах України, є [1; 2; 3, с. 114; 4; 5]:

1) результати первинного оцінювання унікальності туристичних ресурсів, що полягає в ідентифікації їх привабливості для туристів. Це можна забезпечити на основі введення як вихідних результатів такого оцінювання для кожної території (залежно від сукупного обсягу наявних туристичних ресурсів). Середній рейтинг території пропонуємо визначати за наявністю водних і бальнеологічних ресурсів; за наявністю лісових ресурсів; за наявністю ресурсів природно-заповідного фонду; за комфортністю території щодо лікування та відпочинку; за наявністю культурно-історичних ресурсів; за пропускнуою спроможністю інфраструктурних об'єктів;

2) результати первинного оцінювання туристичних ресурсів, які реалізуються за допомогою індикаторів щодо обсягів ресурсів та їх використання, зокрема екологічної складової та пропускних спроможностей інфраструктурних об'єктів.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз досліджень, у яких розглянуто потенціал розвитку кластерів туризму і рекреації в регіонах України, показав, що такі науковці, як О. С. Молнар, О. І. Марченко, В. Г. Явкін, В. П. Руденко, О. Д. Король, Е. Є. Радченко, присвятили увагу різним аспектам первинного оцінювання унікальності туристичних ресурсів або туристичних ресурсів, які реалізуються за допомогою індикаторів щодо обсягів ресурсів та їх використання. На дослідження згаданих науковців і спираються автори статті.

Метою статті є визначення та ранжування потенціалу розвитку кластерів туризму і рекреації в регіонах України.

Основні результати дослідження. Регіони України можна характеризувати як такі, що недостатньо забезпечені водними ресурсами. Водночас розподіл водних ресурсів за областями нерівномірний. Найменше їх припадає на Закарпатську, Івано-Франківську та Чернівецьку області. АРК має високу забезпеченість водними ресурсами, однак наразі ця територія анексована, тому потенціал розвитку кластерів туризму і рекреації тут не досліджується.

Україна забезпечена водними ресурсами, що визначаються формуванням місцевого та припливного з інших країн річкового стоку, морських вод і наявністю підземних, серед яких бальнеологічні ресурси. Отже, важливою складовою, що формує потенціал кластера туризму та рекреації, є бальнеологічні та водні ресурси. Результати оцінювання бальнеологічних і водних ресурсів у розрізі регіонів України представлені у табл. 1. Що стосується водних

Таблиця 1
Результати оцінювання бальнеологічних і водних ресурсів за областями України станом на 2019 р.

Області та м. Київ	Показники структури(частка), %					Бальна оцінка водних ресурсів*
	Загальна площа земель	Підземний експлуатаційний запас на рік	Землі під водою	Працюючі свердловини мінеральних і термальних вод	Окремі водні ресурси	
Вінницька	1,64	0,810	1,79	12,17	4,20	10,2
Волинська	2,2	2,171	1,88	2,67	3,48	8,5
Дніпропетровська	4,87	4,385	6,42	2,97	2,05	7
Донецька	1,59	6,710	1,75	0,89	4,10	13,3
Житомирська	1,63	1,342	2,00	0,00	6,05	19,7
Закарпатська	1,43	2,136	0,75	18,99	4,20	13,7
Запорізька	6,36	1,977	7,14	2,08	3,28	10,7
Івано-Франківська	1,7	1,713	0,98	3,86	4,30	14,3
Київська	6,22	12,29	7,22	0,89	2,56	8,3
Кіровоградська	3,12	1,390	3,17	0,59	5,33	17,3
Луганська	0,83	11,28	0,91	1,78	3,79	12,3
Львівська	1,96	13,29	1,76	29,67	1,84	6
Миколаївська	5,23	0,489	5,31	0,89	5,53	18
Одеська	6,32	2,145	8,68	1,19	3,18	10,3
Полтавська	5,16	5,186	6,12	3,86	1,95	6,3
Рівненська	2,2	2,849	1,78	2,97	3,38	11,3
Сумська	1,3	3,591	1,27	1,19	4,61	15
Тернопільська	1,4	1,667	0,78	1,78	5,64	18,3
Харківська	1,9	6,492	2,51	2,67	2,56	5,3
Херсонська	15,2	5,839	17,8	1,19	2,46	8
Хмельницька	2,05	2,760	1,74	2,67	4,10	13,3
Черкаська	6,49	1,858	5,60	0,59	4,82	15,7
Чернівецька	2,3	1,080	0,78	2,67	5,84	19
Чернігівська	2,1	4,988	2,80	0,59	4,30	14
м. Київ	7,9	1,560	0,27	1,19	6,45	21
Всього	100	100	100	100	100	

Примітка: * – порядковий показник, що відображає важливість кожної рекреаційної зони за наявністю ресурсів.

Джерело: сформовано на основі [6; 7, с. 600-601].

ресурсів, то найвищий рейтинг мають Харківська, Львівська, Полтавська та Дніпропетровська області.

Водночас важливим є скоригований рейтинг, який дозволяє урахувати такий параметр, як забезпеченість якісними ресурсами, що визначається не стільки динамікою водокористування (тобто використання відповідних ресурсів для задоволення потреб туристів, населення, сільського господарства та інших потреб, включно зі скиданням стічних вод, та інші види ресурсного використання), скільки загальним забрудненням.

Ураховуючи, що активне скидання неочищених / недостатньо очищених стічних вод знижує сукупну кількість водних об'єктів, придатних для відпочинку та купання, на перше місце за бальнеологічними та водними ресурсами виходять Полтавська, Київська та Херсонська області. Результати оцінювання бальнеологічних ресурсів дозволили виявити найкращу забезпеченість мінеральною водою із свердловин, що працюють у межах таких областей України, як Вінницька, Закарпатська та Львівська.

Зведений результат дозволяє показати характер взаємозв'язків між окремими числовими значеннями та окреслити специфіку їх впливу на бальну оцінку (Y).

Виділені такі значення аргументів X по кожній території: X_1 – частка загальної площі земель; X_2 – частка підземного експлуатаційного запасу на рік; X_3 – частка земель під водою; X_4 – частка свердловин мінеральних і термальних вод в експлуатації; X_5 – частка окремих водних ресурсів. За вектором оцінок рівняння регресії, що ілюструє характер зв'язку: $Y = 2.6643 + 0.3971X_1 + 0.1475X_2 - 0.3438X_3 - 0.01103X_4 + 2.3966X_5$. Найбільше позитивне значення для Y має аргумент X_5 . Інші аргументи негативно впливають на Y . Отже, для регіонів України важливий розвиток штучних водних зон і водних об'єктів.

Формування потенціалу розвитку кластера туризму і рекреації в регіонах України великою мірою залежить від потенціалу лісових ресурсів і продуктів лісу. Ця складова визначається за параметрами рекреаційного використання лісів, їх сприятливим санітарно-гігієнічним фоном і ресурсами природно-заповідного фонду (табл. 2).

Найбільш лісистією є Закарпатська область, її гірські райони, що надає можливості для широкого розвитку тут туризму і рекреації. Високу лісистість мають Івано-Франківська та Рівненська області. Інтерпретація результатів оцінювання дозволяє відобразити характер взаємозв'язків між окремими числовими значеннями потенціалу лісових ресурсів і продуктів лісу та окреслити специфіку їх впливу на результати оцінювання лісів (Y). Рівняння регресії, що ілюструє характер зв'язку: $Y = 25.3139 - 0.3561X_1 - 0.393X_2 - 0.04073X_3$. Виділені такі значення аргументів X по кожній території: X_1 – частка лісів та інших лісовкритих площ у загальній площі земель; X_2 – відношення загальної лісистості до загальної площі; X_3 – частка лісів і лісовкритих площ, придатних для відпочинку. За вектором оцінок коефіцієнтів регресії всі аргументи чинять негативний вплив на результати оцінювання лісів. Це пов'язане з такими негативними факторами, як зростання динаміки рубок і загибелі лісових культур і лісових насаджень, захаращення та забруднення територій. Дія означених факторів призводить до зменшення площі лісів і лісовкритих площ, придатних для відпочинку. Отже, для зменшення негативного впливу аргументів X на потенціал лісових ресурсів і продуктів лісу необхідно забезпечити збереження лісових територій.

У межах лісових і фітолікувальних ресурсів важливим є дослідження ресурсів природно-заповідного фонду (табл. 3). Деталізація оцінки доцільна через відсоткове відношення площі такого фонду зони до її загальної площі (що визначене як аргумент з позитивним впливом (X) на бальну оцінку ПЗФ (Y)).

Таблиця 2

Результати оцінювання лісових ресурсів і продуктів лісу за областями України станом на 2019 р.

Області та м. Київ	Ліси та інші лісовкриті площі		Відношення загальної лісистості до загальної площі, %	З усіх лісів та лісо-вкритих площ, придатних для відпочинку		Рейтинг території*
	Площа, тис. га	Частка, %		Площа, тис. га	Частка, %	
Вінницька	380,3	3,56	14,36	134,5	35,37	14
Волинська	697,6	6,53	34,63	646,5	92,67	6
Дніпропетровська	193,5	1,81	6,06	44,2	22,84	22
Донецька	204,0	1,91	7,69	33,9	16,62	20
Житомирська	1123,3	10,52	37,66	540	48,07	5
Закарпатська	723,6	6,78	56,74	600	82,92	1
Запорізька	133,7	1,25	4,92	42,9	32,09	25
Івано-Франківська	635,9	5,96	45,66	609,8	95,90	2
Київська	648,7	6,08	23,07	514,3	79,28	10
Кіровоградська	190,1	1,78	7,73	90,8	47,76	19
Луганська	358,1	3,35	13,42	310,9	86,82	7
Львівська	694,7	6,51	31,82	650,7	93,67	7
Миколаївська	123,8	1,16	5,04	110,5	89,26	24
Одеська	223	2,09	6,69	190,4	85,38	21
Полтавська	287,2	2,69	9,99	260,7	90,77	18
Рівненська	827,0	7,75	41,24	712	86,09	4
Сумська	461,4	4,32	19,36	433,2	93,89	11
Тернопільська	202,4	1,90	14,64	188	92,89	13
Харківська	426,2	3,99	13,57	330	77,43	16
Херсонська	153,0	1,43	5,38	140	91,50	23
Хмельницька	287,6	2,69	13,94	243,8	84,77	15
Черкаська	338,6	3,17	16,19	330	97,46	12
Чернівецька	249,9	2,34	30,87	200	80,03	8
Чернігівська	740,3	6,93	23,20	703,6	95,04	9
м. Київ	35	0,33	41,87	30	85,71	3
Всього	10674,9	-	17,69		75,79	

Примітка: * – порядковий показник, що відображає важливість кожної рекреаційної зони за наявністю ресурсів.

Джерело: розроблено на основі [7, с. 600-601].

Результати оцінювання природно-заповідного фонду рекреаційних зон регіонів України станом на 2019 р. ілюструє такий характер зв'язку: $Y = 19.3755 - 1.5628X_1$. Найкращим природно-заповідним фондом володіють такі регіони: м. Київ, Хмельницька, Закарпатська, Херсонська, Івано-Франківська, Київська та Волинська області. Основу природно-заповідного фонду областей формують об'єкти різних категорій: національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища. Щодо Хмельницької області, то базовим об'єктом тут є один з найбільших у Європі та в Україні національний природний парк «Подільські Товтри» загальною площею 261 316 га.

Для покращення бальної оцінки у розрізі природно-заповідного фонду необхідні роботи з подальшого виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами відповідного статусу, на основі інформації про розташування цінних природних об'єктів, серед яких: групи старих дерев; групи рідкісних та унікальних дерев та інші насадження; скелі та кам'яні дерева; природно-історичні святині; історико-археологічні пам'ятки та ін.

Для оцінювання потенціалу розвитку кластерів туризму і рекреації в регіонах України велике значення мають пам'ятки історії або предмети духовно-

Таблиця 3

Результати оцінювання природно-заповідного фонду за областями України станом на 2019 р.

Області та м. Київ	Загальна площа, км ²	Площа природно-заповідного фонду, га	Частка площі природно-заповідного фонду у загальній площі, %	Рейтинг території*
Вінницька	2649,2	20,2	0,76	21
Волинська	2014,4	124,7	6,19	7
Дніпропетровська	3192,3	3,8	0,12	24
Донецька	2651,7	64,3	2,42	13
Житомирська	2982,7	51	1,71	16
Закарпатська	1275,3	146	11,45	3
Запорізька	2718,3	95	3,49	8
Івано-Франківська	1392,7	125,7	9,03	5
Київська	2812,1	244,2	8,68	6
Кіровоградська	2458,8	0	0,00	25
Луганська	2668,3	12,54	0,47	23
Львівська	2183,1	60,4	2,77	11
Миколаївська	2458,5	47,1	1,92	15
Одеська	3331,4	100,7	3,02	10
Полтавська	2875	22,8	0,79	20
Рівненська	2005,1	52,5	2,62	12
Сумська	2383,2	40,4	1,70	17
Тернопільська	1382,4	27,3	1,97	14
Харківська	3141,8	22,7	0,72	22
Херсонська	2846,1	290,6	10,21	4
Хмельницька	2062,9	270,1	13,09	2
Черкаська	2091,6	19,9	0,95	19
Чернівецька	809,6	27,8	3,43	9
Чернігівська	3190,3	42	1,32	18
м. Київ	83,6	11	13,16	1
Всього	60354,9	1997,4	3,31	

Примітка: * – порядковий показник, що відображає важливість кожної рекреаційної зони за наявністю ресурсів.

Джерело: розроблено на основі [7, с. 603-604].

матеріальної культури, а також архітектурно-культурні пам'ятки, що мають національне значення (далі – ІКР).

За результатами оцінювання ІКР (табл. 4) встановлено, що рейтинг є вищим у тих регіонів, у яких сконцентровано багато відповідних об'єктів, адже вони, серед іншого, визначають туристичну привабливість і формують туристичний інтерес: м. Київ, Львівська, Хмельницька, Волинська, Чернігівська, Тернопільська, Вінницька, Рівненська, Івано-Франківська та Закарпатська області.

Інтерпретація результатів оцінювання ІКР дозволяє виявити кореляційні залежності значень аргументів і значення функції (бальної оцінки ІКР). Виділені такі значення аргументів X по кожній території: X_1 – частка пам'яток містобудування та архітектури; X_2 – частка пам'яток археології; X_3 – частка пам'яток історії; X_4 – частка пам'яток монументального мистецтва; X_5 – загальна структура пам'яток.

За вектором оцінок коефіцієнтів регресії (рівняння регресії, що ілюструє характер зв'язку: $Y = 20.0099 - 0.04958X_1 - 0.3754X_2 + 0.6126X_3 - 0.4874X_4 - 1.4435X_5$) найбільше позитивне значення для Y має такий аргумент, як X_3 , або частка пам'яток історії ($R = 0.6126$). Зауважимо, 53% таких пам'яток

Таблиця 4

Результати оцінювання ІКР за областями України станом на 2019 р.

Області та м. Київ	Частка пам'яток, %				Показники структурної статистики ІКР, %	Рейтинг території *
	місто-будування та архітектури	археології	історії	монументального мистецтва		
Вінницька	4,61	2,87	0,81	2,91	3,86	7
Волинська	5,92	3,28	1,13	0,97	4,89	4
Дніпропетровська	0,97	2,66	1,62	1,94	1,23	20
Донецька	0,36	2,25	0,32	3,88	0,63	24
Житомирська	1,78	2,46	0,65	4,85	1,74	17
Закарпатська	3,80	2,25	0,00	2,91	3,27	10
Запорізька	0,08	1,64	0,48	0,97	0,37	25
Івано-Франківська	4,14	2,05	0,32	0,97	3,33	9
Київська	2,53	3,69	0,48	0,00	2,35	13
Кіровоградська	0,47	3,07	0,00	0,00	0,67	23
Луганська	0,69	2,46	0,81	0,00	0,86	22
Львівська	22,83	2,87	1,13	0,97	17,40	2
Миколаївська	0,39	5,12	0,48	0,00	0,88	21
Одеська	1,97	2,87	0,32	3,88	2,29	14
Полтавська	1,72	2,05	1,29	4,85	1,80	16
Рівненська	3,03	13,73	0,00	0,97	3,68	9
Сумська	3,53	3,48	0,48	0,00	3,05	11
Тернопільська	5,00	1,23	0,16	5,83	4,01	6
Харківська	2,03	2,87	1,62	3,88	2,11	15
Херсонська	0,89	6,15	0,48	2,91	1,39	19
Хмельницька	6,39	2,46	0,65	0,97	5,11	3
Черкаська	1,56	3,28	0,65	0,97	1,70	18
Чернівецька	3,11	3,69	0,32	0,00	2,72	12
Чернігівська	4,78	5,74	1,29	1,94	4,37	5
м. Київ	17,44	15,78	84,49	53,40	26,31	1
Всього	100	100	100	100		

Примітка: * – порядковий показник, що відображає важливість кожної рекреаційної зони за наявністю ресурсів.

Джерело: розроблено на основі [7, с. 603-604].

убезпечені від потрапляння вологи. Однак 47% об'єктів мають проблеми через неякісний дах і постійне підтоплення [7, с. 603]. Отже, для збереження таких об'єктів необхідні постійне відновлення покрівлі та водостічної системи, санація фундаментів та інші роботи. X_1 , X_2 , X_4 , X_5 негативно впливають на бальну оцінку ІКР через системну руйнацію пам'яток.

Складовою потенціалу розвитку кластерів туризму та рекреації є кліматичні ресурси, що визначають загальну комфортність території щодо лікування та відпочинку.

Результати аналізу областей України за загальною комфортністю територій (табл. 5) дозволяють визначати сприятливість кліматичних умов для лікування.

На рейтинг впливають фактори забрудненості атмосферного повітря та поверхневих вод (коли наявне значне забруднення повітря, регіони у рейтингуванні не враховуються).

Складовою потенціалу розвитку кластерів туризму і рекреації у регіонах України є пропускні спроможності інфраструктурних об'єктів, що забезпечують процеси та умови з виробництва туристичних послуг (табл. 6).

Таблиця 5

Результати оцінювання загальної комфортності території за областями України станом на 2019 р.

Області та м. Київ	ІКР за наявністю морського, гірського клімату або фіторесурсів (понад 20%)	Забруднення атмосферного повітря, мг / м ³ /год на 1 га	Забруднення поверхневих вод, м ³ /год на 1 га	Бальна оцінка комфортності території
Вінницька		0,037	0,02	25,0
Волинська	1	0,003	0,00	1,0
Дніпропетровська		0,192	1,50	25,0
Донецька	1	0,298	4,39	11,0
Житомирська	1	0,004	0,04	2,0
Закарпатська	1	0,003	0,16	3,3
Запорізька	1	0,064	0,38	8,3
Івано-Франківська	1	0,159	0,04	6,0
Київська	1	0,029	0,01	4,3
Кіровоградська		0,005	0,04	25,0
Луганська		0,018	0,81	25,0
Львівська	1	0,049	0,98	9,0
Миколаївська	1	0,005	0,16	4,0
Одеська	1	0,011	0,07	4,0
Полтавська		0,018	0,01	25,0
Рівненська	1	0,005	0,09	3,3
Сумська	1	0,009	0,74	6,0
Тернопільська	1	0,007	0,16	4,3
Харківська		0,014	0,23	5,3
Херсонська	1	0,004	0,00	1,3
Хмельницька		0,011	0,02	25,0
Черкаська		0,028	0,05	25,0
Чернівецька	1	0,003	0,11	3,0
Чернігівська	1	0,009	0,24	5,3
м. Київ	1	0,349	42,88	11,7

Примітка: * – порядковий показник, що відображає важливість кожної рекреаційної зони за наявністю ресурсів.

Джерело: розроблено на основі [7, с. 605-606].

Так, станом на 2019 р. найбільша місткість готелів та аналогічних засобів розміщення на 1 га території у м. Київ, а також в Одеській, Львівській, Запорізькій та Закарпатській областях. Об'єкти ресторанного господарства характеризуються найбільшою місткістю у м. Київ, у Львівській, Одеській, Закарпатській, Дніпропетровській, Запорізькій, Київській та Івано-Франківській областях.

Отже, згідно з даними про загальний рейтинг інфраструктурних ресурсів, найкращим він є для м. Київ, а також для Одеської, Львівської та Закарпатської областей. Інтерпретація результатів оцінювання ілюструє наявність кореляційних зв'язків між окремими аргументами (рівняння регресії, що ілюструє характер зв'язку: $Y = 21.2917 - 1.6914X_1 - 0.7841X_2 + 0.4022X_3$). Щодо оцінювання кореляцій виділені такі аргументи: X_1 – частка місць (ліжок) у готелях та аналогічних засобах розміщення; X_2 – частка місць (ліжок) у спеціалізованих засобах розміщення; X_3 – частка місць в об'єктах ресторанного господарства. За вектором оцінок коефіцієнтів регресії найбільший позитивний вплив на Y чинить такий аргумент, як X_3 , або частка місць в об'єктах ресторанного господарства, тоді як X_1 і X_2 негативно впливають на бальну оцінку інфраструктурних ресурсів.

Таблиця 6

Результати оцінювання інфраструктурних ресурсів за областями України станом на 2019 р.

Області та м. Київ	Місця у колективних закладах розміщення		Бальна оцінка ресурсів у колективних закладах розміщення	Місця у об'єктах ресторанного господарства		Бальна оцінка ресурсів у об'єктах ресторанного господарства	Бальна оцінка інфраструктурних ресурсів
	Кількість	Кількість на 1 га		Місце	Частка, %		
Вінницька	6217	2,35	19	3321	1,45	19	19
Волинська	6135	3,05	16	4220	1,84	14	15
Дніпропетровська	22794	7,14	9	13887	6,07	5	7
Донецька	17357	6,55	10	8665	3,78	11	10,5
Житомирська	4043	1,36	21	2500	1,09	22	21,5
Закарпатська	15310	12	5	16907	7,38	4	4,5
Запорізька	39540	14,6	4	10664	4,66	6	5
Івано-Франківська	14695	10,6	7	5221	2,28	8	7,5
Київська	13017	4,63	12	10884	4,75	7	9,5
Кіровоградська	2732	1,11	24	2116	0,92	21	22,5
Луганська	1479	0,55	25	936	0,41	25	25
Львівська	32927	15,1	3	35664	15,58	2	2,5
Миколаївська	29229	11,85	6	5221	2,28	13	9,5
Одеська	53188	16	2	44221	19,31	3	2,5
Полтавська	8866	3,08	15	5331	2,33	16	15,5
Рівненська	3798	1,89	20	2334	1,02	20	20
Сумська	2911	1,22	22	1455	0,64	24	23
Тернопільська	4077	2,95	17	3554	1,55	12	14,5
Харківська	13876	4,42	13	11232	4,91	9	11
Херсонська	24681	8,67	8	9887	4,32	10	9
Хмельницька	5566	2,70	18	4128	1,80	15	16,5
Черкаська	6858	3,28	14	3345	1,46	18	16
Чернівецька	3993	4,93	11	1467	0,64	17	14
Чернігівська	3884	1,22	23	2118	0,93	23	23
м. Київ	21861	261,5	1	19690	8,60	1	1
Всього	359034	5,95		228968	100		

Примітка: * – порядковий показник, що відображає важливість кожної рекреаційної зони за наявністю ресурсів.

Джерело: розроблено на основі [7, с. 605-606].

Таким чином, необхідно вживати заходів, що стимулюватимуть зростання кількості місць (ліжок) у готелях та аналогічних засобах розміщення.

За результатами зведеного аналізу можна здійснити сегментацію областей України за потенціалом розвитку кластерів туризму і рекреації, враховуючи різницю за середнім рейтинговим значенням: 1) найвищим потенціалом розвитку кластерів туризму і рекреації володіють м. Київ, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Київська, Рівненська та Чернівецька області; 2) найнижчий потенціал розвитку кластерів туризму і рекреації мають Кіровоградська, Луганська, Дніпропетровська, Черкаська, Полтавська, Вінницька та Донецька області. Водночас для формування кластерів туризму і рекреації в регіонах України слід враховувати, що їх потенціал пов'язаний не тільки з наявними ресурсами регіону та географічною близькістю учасників. Щоб виникли можливості до формування, має з'явитися критична маса його потенційних учасників.

Така необхідність пов'язана з тим, що ці актори, за умови наявності системи захисту від збоїв, забезпечують стійкість утворення до зовнішніх потрясінь.

Висновки. Визначення та класифікація потенціалу розвитку кластерів туризму і рекреації мають бути орієнтовані не лише на ідентифікацію стану ядра кластера, але й на виявлення кореляційних залежностей між складовими результуючої оцінки щодо характеру впливу на це ядро та на загальний потенціал розвитку відповідних кластерів у регіонах України.

Від'ємна кореляція визначає вплив, який обмежує можливості щодо створення туристичного продукту у таких площинах: водні, бальнеологічні, лісові та кліматичні ресурси. За додатної кореляції є додаткові можливості щодо створення туристичного продукту.

Отриманий за розглянутою методикою зведений результат дозволяє окреслити характер і напрями розвитку ядра розвитку кластера туризму та рекреації у регіонах України: розвиток штучних водних зон і водних об'єктів, розрахованих на всі вікові категорії відвідувачів; збереження лісових територій на основі їх захисту; роботи з подальшого виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду; заходи, що стимулюватимуть зростання кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщення.

Оцінити потенціал розвитку у конкретних регіонах у цій сфері можливо на основі ефективного інструментарію ідентифікації кластерних утворень, що визначають можливості формування критичної маси акторів за всіма напрямками туристичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Молнар О. С., Марченко О. І. Оцінка наявного туристсько-рекреаційного потенціалу рекреаційних зон Закарпаття. *Екологічний вісник*. 2008. № 7. С. 24-29.
2. Явкін В. Г., Руденко В. П., Король О. Д. *Проблеми географії та менеджменту туризму*. Чернівці: Рута, 2006. 260 с.
3. Маслиган О. О. Оцінка унікальності ядра кластера туризму та рекреації у Закарпатській області. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 15(2). С. 114-119.
4. Радченко Е. Є. Теоретичні основи формування та розвитку туристичного потенціалу регіону. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/214.pdf
5. Петрова Н. Б., Мушинська Н. Ю. Роль державно-приватного партнерства в формуванні туристських кластерів. *Комунальне господарство міст*. 2011. № 100. С. 373-393.
6. Обухов С. В. Показники забезпеченості населення України водними ресурсами на початку 2019 р. *Гідроенергетика України*. 2019. № 1-2. С. 31-35.
7. Li Jong. *Analysis of financial statements of tourism and recreation sectors of the world economy: additional disclosures*. Ernst&Young, 2019.

References

1. Molnar, O. S., & Marchenko, O. I. (2008). Otsinka nayavnoho turysts'ko-rekreatsiynoho potentsialu rekreatsinykh zon Zakarpattya [Assessment of the existing tourist and recreational potential of recreational areas of Transcarpathia]. *Ekolohichnyy visnyk – Ecological Bulletin*, 7, 24-29. [in Ukrainian].
2. Yavkin, V. H., Rudenko, V. P., & Korol, O. D. (2006). *Problemy heohrafiyi ta menedzhmentu turyzmu [Problems of geography and tourism management]*. Chernivtsi: Ruta. [in Ukrainian].
3. Maslyhan, O. O. (2015). Otsinka unikal'nosti yadra klastera turyzmu ta rekreatsiyi u Zakarpats'kiy oblasti [Assessment of the uniqueness of the core of the cluster of tourism and recreation in the Transcarpathian region]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, 15(2), 114-119. [in Ukrainian].
4. Radchenko, E. Ye. (2018). Teoretychni osnovy formuvannya ta rozvytku turystychnoho potentsialu rehionu [Theoretical bases of formation and development of tourist potential of the region]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 12. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/214.pdf [in Ukrainian].
5. Petrova, N. B., & Mushynska, N. Yu. (2011). Rol' derzhavno-pryvatnoho partnerstva v formuvanni turysts'kykh klasteriv [The role of public-private partnership in the formation of tourism clusters]. *Komunal'ne hospodarstvo mist – Urbanilities*, 100, 373-393. [in Ukrainian].

6. Obukhov, Ye. V. (2019). Pokaznyky zabezpechenosti naselennya Ukrayiny vodnymy resursamy na pochatku 2019 r. [Indicators of water supply of the population of Ukraine in early 2019]. *Hydroenerhetyka Ukrayiny – Hydropower of Ukraine*, 1-2, 31-35. [in Ukrainian].
7. Li, Jong (2019). *Analysis of financial statements of tourism and recreation sectors of the world economy: additional disclosures*. Ernst&Young.

Maslyhan O. O., Kampov N. S. Capacity of tourism and recreation clusters development in Ukrainian regions.

The development of the tourism and recreation cluster should be realized in those areas of Ukraine where there is a qualitative core for their development, which we consider as a collection of valuable tourist resources. Namely the natural ones like water, balneal, forest, climate, man-made objects (historical, cultural, and infrastructural resources). The aim of the article is to define and rank the capacity for development of tourism and recreation clusters in the regions of Ukraine. The theoretical foundation is formed by the philosophical, general scientific and specifically scientific principles and provisions of modern theory of systems, theoretical platforms of management of tourism and recreation clusters development in regions. The results of the study proved that the identification and classification of the development capacity of tourism and recreation clusters in the regions of Ukraine should not simply be focused on the identification of the status of the core of the tourism and recreation cluster, but it is the dependency and coherence of the assessment components. Naturally, correlation can have positive and negative effects. A negative correlation determines the influence that limits the possibilities of creating a tourist product in water; balneal; forest; climatic resources (with a negative correlation rate). A positive correlation is a correlation where there are additional possibilities to create a tourist product (and the correlation rate is positive). According to the above-mentioned method, the combined result makes it possible to determine the nature and direction of development of the tourism and recreation cluster, which should include: development of artificial water zones and water bodies for all age categories of visitors; development of the forest of Ukraine, based on its protection; identification of areas to be recognized as objects of the nature reserve fund, measures to be taken, and incentives to increase the number of places in hotels and similar accommodation facilities.

Keywords: development potential, tourism and recreation cluster, assessment of unique tourism resources, regions of Ukraine.

Маслиган Олена Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму і географії Мукачівського державного університету (e-mail: o.maslyhan@mail.msu.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8465-548X>).

Maslyhan Olena Oleksandrivna – Ph.D. (Econ.), Associate Professor of the Department of tourism and geography of the Mukachevo State University.

Кампов Надія Семенівна – доцент кафедри туризму і географії Мукачівського державного університету (e-mail: hojsaknad@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3661-3899>).

Kampov Nadiya Semenivna – Senior Lecturer of the Department of tourism and geography of the Mukachevo State University.

Надійшло 07.02.2020 р.